

запропонований Г. Токмань, що можна інтерпретувати за схемою: послідовне прочитання вірша «від першого до останнього слова»; максимальне наближення до «психології творчості»; за певними словами в тексті кожен читач має розкрити для себе «душу поета»; цей «аналіз вільний» і передбачає для кожного своє бачення твору [11, с. 159].

Отже, критично осмислюючи зміст сучасної літературної освіти, вважаємо за доцільне практикувати учителям-словесникам введення у коло позакласного читання текстів сучасної патріотичної лірики, що сприятиме національно-патріотичному вихованню підростаючого покоління.

Список використаних джерел

1. Голоси. Антологія військових письменників / упорядкув. Т. Пилипець. Київ: ФОП Степурін Ігор Миколайович, 2023. 260 с.
2. Гуменюк Б. Вірші з війни. <https://www.litlib.net/bk/99370/read>
3. Дронь А. Тут були ми [Текст]: поезія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2024. 112 с.
4. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає [Текст]: коротка проза Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.
5. Ісаєва О. Позакласне читання як засіб формування читача // Зарубіжна література в навчальних закладах. 1999. № 8. С. 48–51.
6. Матевощук Ю. Книга скарг. Тернопіль: Крок, 2024. 240 с.
7. Пархета Л. Особливості вивчення лірики на уроках літератури. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. Вип. 1(9), 2023. С. 72–78.
8. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2002. 384 с.
9. Руф Ю. Багряна лірика. Київ: «Залізний тато», 2024. 68 с.
10. Скорина Л. Аналіз художнього твору: навч. посіб. для студентів гуманітарних спеціальностей (філологія, літературна творчість, журналістика). Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 424 с.
11. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенційно-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2003. 302 с.
12. Токмань Г. Цілісність сприйняття ліричного твору: текстуальний аналіз. Методика вивчення віршування. Дивослово. 2003. № 1. С. 46–50.
13. Черниш Н. Особистісно-орієнтоване вивчення лірики на уроках української та зарубіжної літератури. The first special humanitarian issue of Ukrainian scientists, 2022. № 2 (17). С. 66–74.

Марія Дуда,

marijaduda111@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Ірина Бабій

ВИВЧЕННЯ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ В ЛІНГВІСТИЦІ

Поширеними в мовленні є прості ускладнені речення, які передають різноманітну інформацію та виражають різні емоції. «Ускладнене речення – особливий структурний різновид простого речення. Під ним розуміють таке просте речення, яке ускладнюється однорідними членами речення, звертанням, відокремленими зворотами, вставними і вставленими конструкціями. Таким чином, просте ускладнене речення може мати у своєму складі різні способи ускладнення, які не можуть бути зведені до одного спільного знаменника» [1, с. 124].

У сучасному мовознавстві прості ускладнені речення вивчали такі науковці: К.Ф. Шульжук, Н.В. Гуйванюк, І.Р. Вихованець, С.П. Бевзенко, Л.П. Литвин, Г.В. Семеренко, О.В. Кульбабська, П.С. Дудик, Р.О. Христіанінова, Л.В. Прокопчук та інші.

Мета нашої статті – описати ускладнювальні компоненти простого ускладненого речення, розглянути їхні особливості. Треба розв'язати такі завдання: а) виявити, чим можуть ускладнюватися прості речення; б) з'ясувати суть кожного ускладнювального компонента; в) описати їхні особливості.

Традиційно у лінгвістиці до простих ускладнених речень відносять речення, у яких є однорідні члени речення, відокремлені члени речення, вставні і вставлені компоненти, звертання.

«Однорідність» – поняття зі значенням певної предметності, якості, властивості чи дії, яка перебуває поза межами одиничності. Однорідність формується дво-, кілька- чи багаторазовим поєднанням неоднакових за семантикою одиниць, кожна з яких є назвою окремого предмета, дії, стану, об'єкта, певної обставини чи ознаки: *З річки доносився дитячий лемент, і сміх, плюскіт хвиль* (І. Цюпа) – іменники в цьому реченні – однорідні підмети; за змістом і синтаксично їх однаково стосується залежний від них присудок *доносився*; з цим дієсловом логічно не можна поєднати безліч інших іменників: *друг, стілець* та ін.» [2, с. 190].

«Дехто із синтаксистів вважає, що речення з однорідними членами не варто зараховувати до ускладнених простих речень, «бо однорідність лише кількісно поширює речення, але не ускладнює його». Таке оцінне міркування сумнівне: із синтаксичного погляду однорідність не змінює речення категоріально, бо не привносить до його складу інших членів речення (неможливий, наприклад, однорідний ряд одночасно з означення й додатка), проте вона модифікує, змінює, поглиблює речення семантично, розгортає структурно» [2, с. 190].

«Однорідні члени речення – члени речення, що перебувають в однакових синтаксичних відношеннях з одним із членів речення і поєднуються між собою сурядним зв'язком» [3, с. 153].

П. Дудик чітко схарактеризував сурядний зв'язок між однорідними членами речення, зазначивши, що він «зреалізовується:

а) сполучником (сполучниками) та інтонацією: *Тече вода в синє море, та не витікає* (Т. Шевченко);

б) тільки інтонацією: *Кожна професія цікава, потрібна, захоплююча* (О. Копиленко);

в) обома засобами – сполучниковим і безсполучниковим (а також інтонаційним) зв'язком: *Росли брати, зростали, та не були друзями* (М. Коцюбинський)» [2, с. 190].

Науковці зазначають, що однорідні члени речення традиційно можуть складати відкритий і закритий ряди. Відкритий ряд є дуже різноманітним за кількістю компонентів, а закритий – містить тільки два компоненти, «формується переважно протиставними чи зіставними однорідними членами речення: *Праця садівника неспокійна, але почесна* (О. Гончар). Речення з такою однорідністю можна розгорнути іншим однорідним членом речення: *Праця садівника неспокійна, виснажлива, але почесна й мирна*. Проте і в цьому випадку воно семантично і структурно залишається поділеним на дві частини, які лише сукупно утворюють його однорідність» [2, с. 191].

Однорідними членами можуть бути і головні, і другорядні члени речення. «Інтонація однорідності – здебільшого перелічувальна, однорідні лексеми вимовляються з однаковою тональністю... Однорідні члени речення перебувають у реченні в подвійній залежності: між собою і з третім членом речення, який лексично й граматично залежить від них або підпорядковує їх собі» [2, с. 191].

«У реченні однорідні члени об'єднані в цілісний структурно-семантичний блок стосовно інших членів речення, що займає позицію одного члена речення. Тому однорідні члени пов'язуються з іншими компонентами речення не окремо, а лише в структурно-семантичній єдності» [3, с. 154].

Як зазначає мовознавець П. С. Дудик, «визначальною причиною відокремлення другорядних членів речення є те, що мовець, пишучи або висловлюючись усно, може за допомогою відокремлення актуалізувати (акцентувати), виділити, поставити в центр уваги, посилити певну частину речення» [2, с. 204].

«Відокремленими можуть бути повнозначні слова або різноманітні поєднання повнозначних слів. Повнозначне слово відокремлюється лише тоді, коли виконує синтаксичну функцію окремого члена речення: *Схопився руками за гриву, сподіваючись, що кінь доведе до загону* (Ю. Яновський); *І втомивсь я, самотній, на самій дорозі* (Т. Шевченко). Однослівна відокремленість – малопоширене явище, особливо у випадках відокремлення означень і обставин. Не підлягає відокремленню слово, яке не самотійно, а тільки в поєднанні з іншим словом (словами) формує певний член речення. Тому не може відокремлюватися будь-яка частина ускладненого другорядного члена речення – означення, прикладки, обставини чи додатка» [2, с. 204].

Умови відокремлення – «це загалом інтонація відокремлених членів (мелодика, паузи, ритм, логічний наголос), позиція (місце) відокремленого елементу в синтаксично основній частині речення, наявність чи відсутність пояснювального слова (слів) при тому члені речення, якого стосується відокремлений член; частиномовна належність синтаксично основного слова, пояснюваного відокремленим членом речення. Наприклад, особовий займенник

у функції пояснюваного слова завжди зумовлює відокремлення синтаксично залежного від нього члена речення: ***Він, неспокійний, подався на лікарський виклик*** (Ю. Збанацький) або ***Неспокійний, він подався на лікарський виклик***; але: *Микола, **неспокійний**, подався на лікарський виклик* (відокремлення виправдане, але необов'язкове); ***Неспокійний Микола подався...*** (в усному мовленні відокремлення можливе тоді, коли логічно виділяється цей прикметник, однак у писемному вживанні коми не допускаються, бо немає значення причиновості). За будь-яких умов відокремлюється дієприслівниковий зворот. Жодну з умов не можна вважати універсальною, тобто обов'язковою для всіх випадків відокремлення» [2, с. 207].

«Вставні і вставлені компоненти здебільшого диференціюють за ознакою модальності. Вставні слова, словосполучення, речення є одним із найпоширеніших засобів вираження суб'єктивної модальності. Вставлені конструкції репрезентують об'єктивну модальність» [3, с. 166].

Як зазначає К.Ф. Шульжук, «*вставні компоненти (слова, словосполучення, речення)* – мовні одиниці, що виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і виражають різні модальні значення (можливості, сумніву та ін.)» [3, с. 166].

«В академічному синтаксисі української мови вставні слова, словосполучення і речення віднесено до синтаксично ізольованих частин речення, які, хоч і належать до речення за своїм змістом, синтаксично не пов'язуються з жодним членом даного речення і, таким чином, залишаються поза синтаксичними зв'язками між членами речення» [3, с. 166].

Ускладнювальним компонентом простого речення також виступає *звертання*. «Основна функція звертань полягає у спонуканні співрозмовника слухати те, що йому повідомляють, виконувати певні дії тощо. Тому звертання здебільшого представлене називанням людини на ім'я, ім'я і по батькові, за прізвищем, віком, професією, родинними стосунками тощо. У реченні звертання є синтаксично ізольованою частиною, що ускладнює структуру речення» [2, с. 234].

Звертання – «інтонаційно виділений компонент речення, що називає істоти чи персоніфіковані предмети, яким адресоване мовлення» [3, с. 171].

На думку П. Дудика, звертання «властиві такі визначальні ознаки: номінативна (називальна) семантика, чітко усталена морфологічна форма, звертальна інтонація» [2, с. 234].

«Структурно (морфологічно й синтаксично) звертання може бути виражене або окремим повнозначним словом, переважно іменником, або сполученням слів: *Схиляю голову в глибинній шанобі перед тобою, Вчителю!* (Б. Олійник); *Дай мені ти крила, Україно, в нинішні і всі прийдешні дні* (М. Сингаївський);

О весно, йди! Всі ждуть тебе, кохана (Б. Грінченко); *Гей, ви, грізні чорні хмари! Я на вас збираю чари* (Леся Українка)» [2, с. 235].

«На відміну від вставних частин речення, звертання в межах одного простого речення семантично і граматично залежить від усього його змісту та будови і лише зрідка – від одного з членів речення: *Чую, земле, твоє дихання, Розумію*

твій тихий сум (В. Симоненко) – звертання землі залежить від усіх членів простого речення, хоча найбільше від дієслова *чую*.

«Звертання не є членом речення, хоча функціонально і граматично тісно пов'язане з його основою, на відміну від інших ізольованих одиниць, що дає підстави деяким лінгвістам (І. Кучеренку, І. Стеценку та ін.) кваліфікувати його як своєрідний член речення» [2, с. 235].

Отже, питання вивчення ускладнювальних компонентів у простому ускладненому реченні є актуальним і дискусійним. Подальші дослідження вбачаємо в розгляді вживання цих компонентів у текстах.

Список використаних джерел

1. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2005. 270 с.
2. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

Дар'я Драннікова,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Оксана Вербовецька

ОСОБОВІ ІМЕНА У ТВОРІ «БІЛИЙ ПОПІЛ» ІЛЛАРІОНА ПАВЛЮКА

Антропоніміка – один із розділів мовознавства, що досліджує особливості творення й функціонування власних особових назв. Антропоніми зберігають у собі відомості про духовне й культурне життя суспільства.

Власні назви людей є засобом мовної ідентифікації особи у суспільстві. Сфера їх використання є досить широкою, що вимагає виокремлення онімів за характером обставин, у контексті яких вони вживаються. Таким чином в ономастиці формується дві системи іменувань, а саме офіційна і неофіційна. Обидві вони тісно пов'язані між собою, адже офіційна система є документально закріпленою й сталою, на відміну від неофіційної, що зумовлює залежність розвитку неофіційної системи іменування від офіційної [0].

Офіційна система іменувань на сучасному етапі розвитку містить три основні класи: імена, прізвища та імена по батькові. Будь-які інші іменування, на думку більшості дослідників антропонімії, варто відносити до прізвищ. Проте окремою групою неофіційних іменувань виступають варіанти особових. Варіантом імені, услід за П. Чучкою, вважаємо його видозміну. Дослідник під терміном «іменний варіант» розуміє «всяку (і фонетичну, і словотворчу, і офіційну, і розмовну) модифікацію того ж